

Віра Назарова

ЄВРЕЙСЬКІ ПОГРОМИ В ГЛУХОВІ У 1918–1919 РОКАХ

У статті на основі документальних джерел розповідається про єврейські погроми, що проходили в Глухові в 1918–1919 роках. Наведені повні списки загиблих у цих погромах євреїв, а також відмічені нещодавно виявлені на єврейському цвинтарі міста Глухова могили жертв цих кривавих подій.

Ключові слова: Глухів, євреї, цвинтар, надгробки, революція, єврейський погром.

З кінця XVIII століття у місті Глухові почали селитися євреї й на 1914 рік їхня чисельність доходила до 2 тисяч сімей¹. З початком Першої світової війни їхня кількість збільшилася за рахунок напливу біженців із західних губерній. У місті було 3 синагоги, працювало 4 хедери, талмуд-тора, існували школи грамотності для єврейських дітей, при єврейському цвинтарі працювала миква, відзначалися єврейські свята, закони та традиції. Між іншим, єврейські хлопчики й дівчатка навчалися в глухівських гімназіях, євреї-лікарі мали приватні практики, шановані громадяни іудейського віросповідання були виборцями і самі обиралися на різні посади та в гласні Глухівської міської думи, обіймали посади в громадських і комерційних установах міста, займалися торгівлею та виробництвом. В останні роки існування Російської Імперії 65% всіх торгово-промислових підприємств міста, що перебували в індивідуальному приватному володінні, належало євреям. Це були аптеки, базарні лавки, магазини і склади всіляких товарів, питні заклади, агентські контори, невеликі заготівельні й промислові підприємства². Майже всі шевці, кравці, палітурники, шорники, годинникових справ майстри, за незначним винятком, були євреями. Існували й окремі періоди, коли ставлення до останніх з боку християнського населення міста загострювалося, але більшу частину часу це сусідство було досить мирним. Так тривало до тих пір, поки не нагрянули революція, погроми й громадянська війна.

Єврейські погроми в Глухові описувалися в 1923 році І. Х. Черіковером³, згадувалися в книгах М. М. Часницького «Глухів. Євреї. Пам'ять жива»⁴ і «Євреї. Глухів та Сумщина»⁵. Метою даної статті є введення до наукового обігу нових документів з інформацією про єврейські погроми, які відбувалися в Глухові у 1918–1919 роках, і списками загиблих у них євреїв, а також повідомити про нововиявлені поховання жертв цих погромів на єврейському цвинтарі Глухова.

Справжніх єврейських погромів у Глухові було два: 22–23 лютого 1918 року та в листопаді 1919 року. Перший запам'ятався великою кількістю загиблих, а другий, хоч і був з меншою кількістю жертв, але тривав понад 6 тижнів. Причини й наслідки цих погромів є темою окремого дослідження. У даній статті розповідається лише про хід цих подій і акцентується увага на точну кількість жертв.

Щось подібне до радянської влади у Глухові встановилося у січні 1918 року й

1 ДАКО, ф.3050, оп. 1, спр. 195. Сведения о погромах в Глуховском уез., м. Конотопе и с. Репок Черниговской губ., организованных бандою Галахова, Деникинцами и друг. и списки убитых во время погромов, 1921–1922 гг. С. 22.

2 Назарова В. История и генеалогия глуховских евреев в заметках Черниговских губернских ведомостей. Можайск, 2014. С. 358.

3 Черіковер І. Антисемитизм и погромы на Украине 1917–1918 гг. Мюнхен, 1923. 335 с.

4 Часницький М. Глухов. Євреї. Память жива... Страницы истории еврейской общины Глуховщины. Киев, 2009. 317 с.

5 Часницький М. Євреї. Глухов и Сумщина. Страницы истории евреев Глуховщины и Сумщины. Киев, 2011. 380 с.

протрималося до 19 лютого, коли Батуринський полк, що знаходився в місті, повстав разом з частиною населення. Причиною повстання було невдоволення «владою», яка тероризувала населення Глухова різними наказами й чинила безлад. Вигнані з міста й не маючи достатньо сил, щоб зайняти його знову, керівники «червоних», які бачили в цій боротьбі лише засіб для збагачення, зібрали кілька тисяч селян з усього повіту, кинувши гасло: «Бий жидів і буржуазію», та повели їх на Глухів. 22 лютого 1918 року після восьмигодинного бою загони селян увірвалися до міста й без перепочинку почали розстрілювати та грабувати єврейське населення, абсолютно не розрізняючи ні бідних, ні багатих. Три дні тривала різанина. Кожен єврей знаходився на волосині від смерті. За цей час у Глухові було вбито 103 людини. Крім цього, у повіті було знищено кілька сімей у складі 16 осіб, серед яких були й діти. Розстрілювали безпорадних, перед цим з особливою насолодою поглумившись над ними. Як тільки не знущалися! Виводили сім'ю, шикували її і муштрували, а потім усіх убивали, причому поранених добивали багнетами. Убивали батька, а дочці на очах у матері пропонували покласти руку на стіл і тут же відрубували її. Убивши матір, змушували дочку грати на піаніно щось веселе⁶. На очах у матерів убивали малолітніх дітей. Чоловіків виволікали на вулицю, били прикладами, кололи й розстрілювали. Гімназистів-євреїв майже повністю винищили, а у багатьох, хто залишився живим, були відрубані руки⁷. Місцевого жителя, шойхета Баркана, пораненого кулею, відправили в лікарню. Лікар негайно зробив йому необхідну операцію. Після цього в лікарню увірвалися більшовики й відрубали йому щойно перев'язану голову. Літнього єврея Брагінського потягли для допиту до будівлі Дворянського зібрання, яка була резиденцією більшовицької ради. Його в дверях зустрів командуючий рославльського загону і власноруч шаблею відрубав голову. Його сина, що супроводжував батька й кинувся на ката, тяжко поранили багнетами. Різанина в місті була спрямована винятково на євреїв⁸. Вони ховалися в місцевих жителів по підвалах і на горищах, але багатьох знаходили й жорстоко розправлялися з ними. На луках і вулицях валялися в калюжах трупи чоловіків, людей похилого віку, жінок. Вони лежали неприбрані протягом трьох днів – євреї боялися виходити зайвий раз на вулиці, а місцева «революційна влада» була зайнята важливішими справами. Вона «знищувала» спирт із спустошених заводів і грабувала майно євреїв. Через 3 дні більшовикам з великими труднощами вдалося зупинити погром.

Після нього багато вцілілих євреїв покинуло Глухів. Деякі з них довго поневірялися, жили за рахунок благодійності, ночували в синагогах і через кілька місяців почали повертатися в рідне місто в розграбовані будинки. Уже на батьківщині знову почалася боротьба за шматок хліба, за те, щоб не померти з голоду. Але недовго тривав і цей період удаваного спокою.

Півтора року потому на Глухів обрушився новий єврейський погром, хоча і з меншою кількістю людських жертв, але тривалістю понад 6 тижнів. Як тільки денікінці зайняли місто, євреї відчували це на собі. Заходили групами по 3 й більше осіб, били батогами, шомполами, забирали все цінне й ішли. Тим часом входили нові групи бандитів й, не знайшовши нічого цінного, приймалися за катування чоловіків і гвалтування жінок. Таке чергування грабіжників продовжувалося 3 дні, за які було вбито двох чоловіків і згвалтовано багато жінок. Після цього погром трохи вщухнув і набув форми регулярних відвідувань з метою грабунку.

Таке становище тривало упродовж двох тижнів. Військова частина, що згодом прибула до міста, порушила цей відносний спокій. Стомлені з дороги солдати розсипалися по єврейських квартирах, відпочиваючи там душею й тілом. Вулицями досить часто лунали крики розпачу й грубі оклики тих, хто знущався над своїми жертвами. Знову євреї не могли вийти за двері осель, ризикуючи бути побитими до півсмерті. Цей дикий розгул тривав протягом 4-х тижнів, тобто весь час перебування

6 ДАКО, ф.3050, оп. 1, спр. 195. Сведения о погромах в Глуховском уез., м. Конотопе и с. Репок Черниговской губ., организованных бандою Галахова, Деникинцами и друг. и списки убитых во время погромов, 1921-1922 гг. С. 23.

7 Из жизни провинции. Резня в Глухове / Разсвет. – №11–12. – 1918.

8 Подробности большевистского погрома в Глухове / Еврейская Мысль. – №24. – 1918.

денікінців у місті, часом стихаючи, щоб відновитися з новою силою. Єврейське населення було вкрай змучене й знесилене як духовно, так і матеріально. За наступні 4 тижні погрому було вбито ще 9 чоловіків і згвалтовано 20 жінок⁹.

Після цих двох погромів Глухів дуже спорожнів. Від 2000 єврейських родин станом на 1922 рік залишилося всього 500. Переважно це були найбідніші сім'ї, які не мали ніяких засобів кудись виїхати. Погроми забрали в них останні крихти, змусивши проводити своє життя в боротьбі за існування.

Нижче наводяться списки загиблих в обох погромах (два списки з трьох публікуються вперше), знайдені автором статті в Державному архіві Київської області¹⁰.

Число жертв во время погрома в с. Есмани.

№№	Фамилия, имя, отчество	Род занятий	Лета	Примечание
1	Житомир Изр.-Бер Абрамов	Меламед	68	
2	Воловик Мария Есаевна		35	
3	Ее сын Давид		9	
4	Ее сын Нохим Лейб		8	
5	Ее дочь Соня		6	
6	Ее дочь Фейга		2	
7	Витухновская Хая-Рохл Ошеровна		38	
8	Ее сын Куля Давидович		17	
9	Красовицкая Хая-Мера Абрамовна		48	
10	Ее дочь Лея Шмуль-Залмановна		21	
11	Ее дочь Этль Шмуль-Залмановна		19	
12	Риф Эстер Шмулевна		60	
13	Красовицкий Илья Беркович	Коммерсант	50	
14	Его жена Хана Исаковна		51	
15	Их сын Лейба		26	
16	Их дочь		?	

Список убитых евреев 22 и 23 февраля 1918 года.

№ №	Фамилия	Имя	Отчество	Род занятий	Лета	Примечание
1	Шумяцкий	Бера	Нохимов	Духовный Раввин	60	
2	Его старший брат	Самуил	Нахимов	Бакалейная торговля	62	
3	Колтунов	Ицка	Исохоров	Бакалейная торговля	45	
4	Баркан	Бера	Израилев	Шойхет	38	
5	Гинзбург	Лейба	Мордухов	Мануфакт. Торговля	65	
6	Бруштейн	Лейба	Лейзеров		23	
7	Агроскин	Янкель	Зеликов	Гимназист	18	
8	Юдкевич	Залман	Нохимов	Мануфактур. торговля	65	
9	Его 1-й сын	Бера	Залманов	Мануфактур. торговля	40	
10	Его 2-й сын	Ицка	Залманов	Мануфактур. торговля	22	
11	Его жена	Стера	Файвишевна	Мануфактур. торговля	60	
12	Его 1-я дочь	Ривка	Залмановна	Мануфактур. торговля	35	

9 ДАКО, ф.3050, оп. 1, спр. 195. Сведения о погромах в Глуховском уез., м. Конотопе и с. Репок Черниговской губ., организованных бандою Галахова, Деникинцами и друг. и списки убитых во время погромов, 1921-1922 гг. С. 25-29.

10 Там само.

13	Его 2-я дочь	Хася	Залмановна	Мануфактур. торговля	32	
14	Его 3-я дочь	Бася	Залмановна	Мануфактур. торговля	30	
15	Тильман	Сендер	Шоломов	Портной	50	
16	Самуйлович	Аврам	Яковлевич	Лесопромышленник	55	Общ. деятель
17	Его сын	Янкель	Аврамов	Гимназист	19	
18	Залкинд	Лейба	Шаев		62	Общ. деятель
19	Воловик	Залман- Бер	Гершов	Торговец	65	
20	Вульфов	Палтиэдь	Янкелев	Торговец	58	
21	Его сын	Рувим	Палтиэлев	Студент	24	
22	Воловик	Зелик- Арон	Меер- Айзиков	Коммерсант	48	
23	Коновалов	Едидья	Пинхусов	Присяжный Поверенный	37	
24	Ратнер	Залман	Афроимов	Бухгалтер	35	Общ. деятель
25	Его жена	Двейра	Симоновна		32	
26	Лурье	Моисей	Шлемов	Бухгалтер	25	Видн. гебраист
27	Серебрянский	Лейвик	Берков	Торговец	65	
28	Дворкин	Аврам	Азриэлев	Типограф	39	
29	Его жена	Хая	Лейвиковна		38	
30	Письменный	Лейба	Самуйлов	Экспедитор	62	
31	Письменный	Мендель	Янкелев		75	
32	Болотин	Аврам	Мееров		70	
33	Воловик	Велька	Нохимов		70	
34	Его сын	Бениамин	Вельков	Солдат	32	
35	Карлинский	Нафтоля	Самуйлов	Полотенщик	72	
36	Его жена	Гута	Гилевна		72	
37	Их сын	Аврам	Нафтольев	Полотенщик	45	
38	Якубавский	Велька	Лейбов	Коммерсант	46	
39	Месежников	Шолом	Саулов	Коммерсант	45	
40	Его дочь	Рахиль	Шоломова		22	
41	Чернявский	Шолом- Морд.	Гиршев	Портной	40	
42	Фишкин	Мойсей	Михелев	Служащий	18	
43	Его брат	Гирша	Михелев	Служащий	20	
44	Драгилев	Залман	Нохимов	Коммерсант	26	
45	Сендеров	Залман	Лейзеров	Солдат	20	
46	Милославский	Мойсей	Эльев	Солдат	28	
47	Непомнящий	Велька	Самуилов	Торговец	45	
48	Его брат	Хаим	Самуйлов	Рабочий	20	
49	Турок	Егошуа	Довидов	Солдат	25	
50	Его брат	Ейна	Довидов	Солдат	22	
51	Их мать	Ривка	Ионова		55	
52	Хайкин	Мовша- Лейба	Сименов	Парикмахер	19	
53	Сонькин	Шлема	Носонов	Служащий	17	
54	Гуревич	Мейлах	Иосифов	Лесопромышленник	25	

55	Цивлин	Зелик	Менделев	Лесопромышленник	26	
56	Письменный	Лейзер	Лейвиков	Гимназист	17	
57	Каплунов	Липа	Берков	Служащий	20	
58	Янкилевич	Рувим	Эльев	Студент	27	Загран. Унив.
59	Слоним	Шлема	Янкелев	Студент	23	
60	Левандовский	Мовша- Янкель	Арон-Шлемов	Служащий	16	
61	Его сестра	Цирия	Арон- Шлемовна		20	
62	Лакштанов	Генах	Лейбов	Служащий	24	
63	Курляндский	Велька	Мордухов	Солдат	19	
64	Дорошов	Ерахмиэль	Калманов	Солдат	28	
65	Аснин	Гирша	Гершунов	Портной	38	Немой
66	Цукербаум	Лейба	Абрамов		45	Беженец
67	Красовицкий	Янкель- Бер	Борухов	Солдат	28	
68	Бен	Иосиф	Берков	Служащий	25	
69	Рабинович	Мордух	Нохимов	Студент	20	
70	Шурлихтер	Берка	Менделев	Кондитер	25	
71	Шапиро	Юда	Эльев	Торговец	18	
72	Фейдер	Егешуа	Вельков		20	
73	Волков	Хаим	Аронов	Коммерсант	38	
74	Добрушин	Хаця	Довидов	Служащий	35	
75	Блюмкин	Самуил	Довидов	Служащий	40	
76	Руденский	Велька	Эльев	Служащий	56	
77	Его брат	Самуил	Эльев	Учитель	55	
78	Его сын	Мойсей	Самуйлов	Гимназист	15	
79	Русаков	Нохим	Абрамович	Маловаренный завод	55	
80	Амигуд	Мойсей	Гиршев	Торговец	32	
81	Лучинский	Гирша	Вельков	Солдат	28	
82	Окунев	Пинхус	Лейбов	Приказчик	24	
83	Дорошов	Мойсей	Берков	Пекарь	62	
84	Его сын	Лейба	Мойсеев	Солдат	25	
85	Черняков	Гесель	Иоселев	Стекольщик	43	
86	Шур	Залман- Бер	Аронов	Служащий	45	
87	Его сын	Арон	Залман-Беров	Фотограф	16	
88	Черток	Мордух	Янкелев	Железно-дорожник	45	
89	Белобородов	Иешуа	Иосифов	Коммерсант	45	
90	Соркин	Залман	Янкелев	Фотограф	49	
91	Тененбаум	Хаим	Гдалиев	Портной	30	
92	Брагинский	Аврам	Менделев	Служащий	52	
93	Самуйлович	Лейба	Берков	Солдат	26	
94	Шур	Гесель	Иосифов		18	Убит в Горелых- Хут.
95	Давидов	Самуил	Лейбов		17	Убит в Горелых- Хут.
96	Месежникова	Шифра	Лейбовна	Акушерка	33	
97	Красовицкая	Бася	Самуйловна		43	

98	Красовицкая	Броха	Самуйловна	Приказчица	17	
99	Перлова	Цива	Эльевна		24	
100	Каплунова	Маня	Залмановна		45	
101	Поз	Элька	Мордуховна		70	Убита в с. Гирине
102	Поз	Года	Хася-Шаевна		35	Убита в с. Гирине
103	Поз	Голда	Шаевна		27	Убита в с. Гирине
104	Витухновская*	Мария	Давидовна		19	
105	Болотин*	Арон	Мойсеевич		35	
106-110	5 неопознанных молодых людей					

*Убиты в Есмани, куда поехали по разрешению Глуховского Совета и Сельского Исполнительного Комитета забрать убитых родных спустя месяц после резни.

Число жертв погрома, учиненного Деникинской бандой в г. Глухове в ноябре 1919 года.

№№	Фамилия, имя, отчество	Род занятий	Лета	Примечание
1	Хейфец Самуил Самуилов	Прачешник	38	
2	Пружанский Н.		26	
3	Его брат А.		22	
4	Сирота Юда Берков	Ломов. извозчик	35	
5	Локшин Бениамин Менделев	Техник	20	
6	Гуревич Израиль Мордухов	Служащий	24	
7	Вайнер Аврам Хлуинов	Ломов. извозчик	50	
8	Белый Б.Я.	Портной	22	
9	Львович М.Г.	Торговец	60	
10	Сорин Иосиф Шлемов	Ломов. извозчик	26	
11	неизвестный		19	

Донедавна ми мали окремі відомості про поховання євреїв, загиблих під час погромів 1918–1919 років, у братських могилах на території глухівського єврейського цвинтаря, у тому числі про наявність тут могил жертв цих погромів: Г. В. Лучинського, М. М. Фішкіна, Р. Є. Янкелевича і братів Пружанських¹¹.

У 2018 році автором статті були проведені польові дослідження, які полягали в пошуку збережених надгробків, включаючи фрагменти й основи, а також цілих пам'ятників або їхніх частин, що увійшли глибоко в землю чи поросли травой. Була проведена очистка та фотофіксація всіх знайдених об'єктів на єврейському цвинтарі міста Глухова, виконано переклад написів, зроблених івритом, староеврейською мовою, ідентифікацію збережених пам'яток за часом поховання, що знаходилися під ними. У ході виконання цієї роботи й аналізу отриманих даних було виявлено ще 5 надгробків, встановлених на могилах жертв єврейських погромів: М. Є. Милославського, Л. Л. Письменного, Р. І. Турок і її синів Ейна і Єгешуа Турків, батька і сина М. Б. і Л. М. Дорошових.

References

ДАКО, ф. 3050, оп. 1, spr. 195 Svedeniya o programax v Glukhovskom yez., m. Konotope i s. Repok Chernigovskiy gub., organizovannih bandoy Galahova, Denikincami I drug. i spiski ybitih vo vremya pogromov, 1921-1922 gg.

Chasnickiy M. (2009). Glukhov. Evrei. Pamyat dzhiva... Stranici istoririi evreyskoy obshini Glukhovshiny. Kyiv, Ukraine.

¹¹ Часницький М. Євреї. Глухов і Сумщина. Страницы истории евреев Глуховщины и Сумщины. Киев, 2011. С. 71.

Chasnicky M. (2011). Evrei. Glukhov i Smushina. Stranicy istorii evreev Gluchovshini i Sumshini. Kyiv, Ukraine.

Nazarova V. (2014). Istoriy i geneologiy glukhovskih evreev v zametkah Chernigovskih gubernskih vedomostey. Mozhaisk, Russia.

Cherikover I. (1923). Antisemitizm i pogromi na Ukraine 1917-1918 gg. Mynkhen, Germania.

Podrobnosti bolshevitskogo pogroma v Glukhove / Evreiskay Misl. – №24. – 1918.
Iz zhizni provincii. Reznya v Glukhove / Razsvet. – №11–12. – 1918.

Назарова Віра Валеріївна – генеолог, засновник сайту «Вихованцям глухівських гімназій присвячується...», співзасновник генеалогічного порталу «Єврейські корні», засновник та організатор культурно-просвітницького проекту «Ніч історії Глухова».

Vira Nazarova

The genealogist, founder of the site «Devoted to students of gymnasium in Glukhov...», co-founder of genealogian site «Jewish roots», founder and manager/leader of the project «The night of the Glukhov's history».

MASSACRE OF JEWISH IN GLUKHIV IN 1918–1919

Based on the documentary sources article speaks about Jewish pogroms that took place in Glukhiv in 1918-19. There were two real Jewish pogroms in Glukhiv: one took place on February 22-23rd of 1918 and another one in November 1919. The First pogrom is remembered for very big number of murdered. Even thru the were less people murdered during the Second one, it lasted longer than 6 weeks. The causes and consequences of these pogroms are the subject of a separate study. This article only describes the course of these events and focuses on the exact number of victims. The purpose of this article is to introduce into science a new documents containing information about the pogroms that took place in Glukhiv in 1918-19 years old, and publish complete lists of Jews who were killed during these pogroms. These lists were found in the funds of the State Archives of Kiev region. Until today it was known only about Jews who were murdered and buried in the mass graves on the Jewish cemetery of Glukhiv. There were also references regarding four individual graves of the victims of those pogroms/massacres. In 2018, the author of the article has conducted field work on the Jewish cemetery of the city of Glukhiv. The works consisted of search for preserved tombstones, including fragments, bases, and also gone deep into land and grass-covered whole monuments or parts of them. The author has cleaned and took photos of all found objects as documentary proof, the identification of the surviving monuments was done, as well as translation of the inscriptions made in old Hebrew. While performing these works and doing analysis of the obtained data, 5 more gravestones were installed on the graves of the victims of those Jewish pogroms. Three of these graves are individual graves, and in the other two graves family members who were murdered on the same day were buried. There were newly found graves on the Jewish cemetery in Glukhiv city. These are graves of the Jews who has perished during the two Jewish pogroms. These new graves are marked in this article.

Keywords: Glukhiv, Jews, cemetery, gravestones, revolution, Jewish pogrom/massacre.

Дата подання: 8 лютого 2019 р.